

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ในยุคโลกาภิวัตน์ โลกของการสื่อสารที่ไร้พรมแดน ยุคของความเจริญทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การจัดการศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับการดำรงชีวิตในปัจจุบันดังนั้นจึงจะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษา เพื่อให้ทันต่อสภาพของความเจริญดังกล่าว และสิ่งที่สำคัญที่สุดในกระบวนการจัดการศึกษาก็คือ กระบวนการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียน เพราะการบริหารเป็นกลไกในการจัดระเบียบทางการศึกษา ถ้าสถานศึกษาใดจัดระบบกระบวนการบริหารไม่ดีหรือไม่มีระบบในการบริหารงานในโรงเรียน ย่อมมีผลกระทบในการจัดการศึกษาอย่างแน่นอน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542 : 11)

วัตถุประสงค์นโยบายและแผนงานหลักการพัฒนาการศึกษาของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาการศึกษาในอนาคต โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในทุกระดับและประเภทการศึกษารวมทั้งการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน การสร้างและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้แก่ชุมชนและประชาชน และการจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาในสาขาที่ขาดแคลน และจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศและในแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระยะที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) มีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพให้เป็นกลไกการพัฒนาผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีสุขภาพดีทั้งกายและจิต มีลักษณะนิสัยและทักษะความสามารถที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในอนาคต (กรมสามัญศึกษา. 2544 : 5-6)

นโยบายการจัดการศึกษาของกระทรวงการศึกษาธิการได้ดำเนินการแห่งการเรียนรู้เพื่อยกระดับคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของคนไทยให้สูงขึ้นเป็นสากลทันกับการเปลี่ยนแปลงของยุคโลกาภิวัตน์ โดยมุ่งให้การศึกษาไทยเป็นเลิศในปี 2550 ให้เยาวชนทุกคนได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง 12 ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณภาพของการศึกษาขั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ให้ได้มาตรฐานที่จะต่อยอดการศึกษาต่อไปถึงขั้นอุดมศึกษา เพื่อที่จะได้จบจากมหาวิทยาลัยได้อย่างมีคุณภาพทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกยุค

โลกาภิวัตน์ และให้ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงมัธยมศึกษา ตอนปลาย โดยการกระจายโอกาสทางการศึกษาและสร้างความเสมอภาคในการเข้ารับการศึกษาที่สามารถรับนักเรียนเข้าเรียน ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นได้ร้อยละ 68 ของนักเรียน ที่จบระดับประถมศึกษาและรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ได้ร้อยละ 47 ของนักเรียนที่จบ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จากนโยบายดังกล่าวจะเห็นได้ว่ารัฐบาลเน้นการจัดการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาเป็นประเด็นสำคัญ ฉะนั้นการจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา จึงมีความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นการเชื่อมโยงการศึกษาระหว่าง การประถมศึกษาและระดับอุดมศึกษา ถ้ารัฐบาลจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาไม่ดีพอแล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาอย่างแน่นอน อนึ่งนักเรียนที่เรียนอยู่ใน ระดับมัธยมศึกษาจะมีอายุระหว่าง 13-18 ปี หากได้รับการศึกษาอย่างถูกต้อง ที่จะส่งผลให้ เป็นเยาวชนที่ดีมีคุณภาพ เติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ช่วยพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป (กรมสามัญศึกษา. 2542 : 2)

แนวทางการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3-4 ที่เปลี่ยนแปลง มาจากสถานศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา โดยเป้าหมายการพัฒนาในปีการศึกษา 2546-2550 คือ เพื่อพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และส่งผลให้บรรลุจุดมุ่งหมายความเป็นเลิศทางการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการในปีการศึกษา 2550 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะทำ ให้การศึกษากลายเป็นกลไกในการพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีสุขภาพดีทั้งกาย และจิตใจ มีลักษณะนิสัยและทักษะความสามารถที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ในอนาคต รักและภูมิใจในความเป็นไทย มีความรู้เข้าใจและมีลักษณะประชาธิปไตย รักและ ห่วงแทนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสามารถร่วมมือกันในการพัฒนาความ เจริญก้าวหน้าให้กับท้องถิ่นและประเทศชาติ และร่วมมือแข่งขันกับประเทศในประชาคมโลก ได้อย่างเหมาะสมมั่นคงและยั่งยืน การที่จะจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และ นโยบายดังกล่าวจำเป็นต้องมีผู้ควบคุมกระบวนการดำเนินงาน กระบวนการที่มีความ จำเป็นและมีความสำคัญก็คือกระบวนการบริหารของผู้บริหารการศึกษา ฉะนั้นการ บริหารการศึกษานับว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก หากรัฐบาลทุ่มเท งบประมาณให้กับการจัดการศึกษา เพื่อจัดซื้ออุปกรณ์การเรียนการสอนและเทคโนโลยีที่ ทันสมัย เร่งผลิตครูที่มีความรู้ความสามารถ แต่ถ้าขาดกระบวนการบริหารที่ดีการพัฒนา การศึกษาให้ไปสู่วัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้ยาก กระบวนการบริหารเป็นศาสตร์และศิลป์ที่ผู้ บริหารจะต้องเรียนรู้ เพื่อที่จะนำไปใช้พัฒนาในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและ

ประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2547 : 2) และนพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (2542 : 38) กล่าวไว้ว่า กระบวนการบริหารเป็นกระบวนการอำนวยความสะดวกในเรื่องทรัพยากรต่าง ๆ ที่จะนำไปใช้ในกระบวนการสอนอันได้แก่ คน เงิน วัสดุ และการจัดการ ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องใช้กระบวนการบริหารอยู่ตลอดเวลา จึงควรจัดลำดับขั้นตอนของกระบวนการบริหารให้สัมพันธ์กัน เพื่อป้องกันความผิดพลาด ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ ผู้บริหารจะต้องทราบและเข้าใจในกระบวนการบริหารเป็นอย่างดี เพื่อที่จะใช้ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมซึ่งจะช่วยให้การบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลที่ต้องการ รวมทั้งกิติมา ปริดีคิด (2542 : 50) ได้กล่าวว่า ผู้บริหารโรงเรียนต้องมีความสามารถ มีความเชี่ยวชาญในเรื่องการพัฒนางานการวางแผนการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในมือให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษา และวางทิศทางการพัฒนาโรงเรียนไปสู่ความสำเร็จให้ได้มากที่สุดนับว่าเป็นภารกิจที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องทำทั้งสิ้น ซึ่งทฤษฎีการบริหารการศึกษาจึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาที่จะเลือกใช้ได้ตามความจำเป็นถูกต้องและเหมาะสม แต่ผู้บริหารสถานศึกษาส่วนใหญ่ไม่ให้ความสนใจ อีกทั้งไม่ได้รับการศึกษาหรือผ่านการอบรมเกี่ยวกับกระบวนการบริหารมาก่อน เมื่อเข้าสู่ตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาก็ใช้การบริหารตามธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติรู้กันมา

สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3-4 จังหวัดมหาสารคาม ปีการศึกษา 2547 มีโรงเรียนจำนวน 55 โรงเรียน นักเรียน จำนวน 47,188 คน ครู จำนวน 2,107 คน โดยมีอัตราเฉลี่ยครูต่อนักเรียน คือ 1 ต่อ 22 คน โดยจัดขนาดของโรงเรียนตามจำนวนนักเรียนเป็น 3 ขนาด คือ โรงเรียนขนาดใหญ่ จำนวน 9 โรงเรียน ขนาดกลาง จำนวน 23 โรงเรียน และโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 23 โรงเรียน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่จบสาขาวิชาการบริหารการศึกษา จำนวน 21 คน และจบสาขาวิชาอื่น ๆ จำนวน 34 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1. 2547 : 1-7 และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2. 2547 : 12-15)

จะเห็นได้ว่าผู้บริหารมีวุฒิทางการศึกษาที่หลากหลายน่าจะมีความชำนาญ ความถนัดและความสามารถเฉพาะด้านการบริหารการศึกษาที่แตกต่างกัน หรือทำให้การบริหารงานไปตามที่ตนถนัด ซึ่งอาจมีผลทำให้คุณภาพทางการศึกษาไม่เท่าเทียมกัน ดังผลการวิจัยของสามารถ มุขโต (2541 : บทคัดย่อ) ที่พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกันมีการปฏิบัติงานตามกระบวนการบริหารโดยภาพรวมและรายด้าน คือ ด้านการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการด้านการวางแผน ด้านการดำเนินการตามแผนงาน และด้านผลการประเมินผล แตกต่างกัน และผลการวิจัยชัยรงค์ วงศ์ประกอบ (2547 : บทคัดย่อ) ที่พบว่า

ผู้บริหารโรงเรียนที่มีวุฒิทางการบริหารการศึกษาและมีวุฒิการศึกษาอื่น ๆ มีการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมและรายด้าน คือ การเตรียมการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การนำหลักสูตรไปใช้ การวัดผลประเมินผลการสอน และการใช้สื่อการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 รวมทั้งผลการสำรวจของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 (2546 : 25-26) พบว่า การดำเนินงานตามกระบวนการปฏิรูปการศึกษาส่วนมากยังไม่ดำเนินการ โดยพบความแตกต่างกันระหว่างผู้บริหารสถานศึกษามีความพร้อมและรูปแบบการแก้ปัญหาในการดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดแตกต่างกันไปตามความถนัดและความชำนาญ ซึ่งน่าจะเกิดจากความรู้อันแต่ละสาขาวิชาต่างกัน

ข้อมูลดังกล่าวทำให้ทราบว่า ปัญหาการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนส่วนหนึ่งซึ่งมาจากผู้บริหารสถานศึกษาที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกันยังขาดความรู้ทางการบริหาร ผู้บริหารไม่ทราบบทบาทหน้าที่ของตนเองว่าบทบาทใดที่สำคัญที่สุด ซึ่งน่าจะดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษหรือจัดอันดับก่อนหลังในบทบาทหน้าที่นั้นผู้บริหารไม่กล้าตัดสินใจ ปฏิบัติงานโดยรอคำสั่ง ทำให้ความสำเร็จในการจัดการศึกษา ไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์เท่าที่ควร (สุรพันธ์ ชันด์ทอง. 2545 : 87)

จากสภาพดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการปฏิบัติงานตามกระบวนการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3-4 จังหวัดมหาสารคาม ตามทัศนะของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษา ได้ดำเนินงานตามกรอบระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้สมบูรณ์มากน้อยเพียงใด ตลอดจนศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนทั้งสาขาวิชาบริหารการศึกษาและสาขาอื่น ๆ ตามความคิดเห็นของครูและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ เพื่อเป็นข้อสนเทศในการปรับปรุงพัฒนากระบวนการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

การปฏิบัติงานตามการกระบวนการบริหารครั้งนี้ ใช้ขั้นตอนการบริหารองค์กรที่มีประสิทธิภาพตามแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 3-8) จำแนกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. การศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการ

2. การวางแผน
3. การดำเนินการตามแผนงาน
4. การประเมินผล

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติงานตามกระบวนการการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3-4 จังหวัดมหาสารคาม ตามทัศนะของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษา
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติงานตามกระบวนการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3-4 จังหวัดมหาสารคาม ที่สำเร็จสาขาวิชาการบริหารการศึกษาและสาขาอื่น ๆ ตามทัศนะของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษา

สมมติฐานการวิจัย

บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3-4 จังหวัดมหาสารคาม มีความคิดเห็นว่า สถานศึกษาที่ผู้บริหารสถานศึกษาที่สำเร็จสาขาวิชาการบริหารการศึกษาและสาขาวิชาอื่น มีการปฏิบัติงานตามกระบวนการบริหารแตกต่างกัน

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา เป็นการศึกษากระบวนการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3-4 จังหวัดมหาสารคาม ปีการศึกษา 2547
2. ประชากร คือ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3-4 จังหวัดมหาสารคาม ปีการศึกษา 2547 รวม 55 โรงเรียน ประกอบด้วย หัวหน้าสาระวิชาและหัวหน้าฝ่าย จำนวน 660 คน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 825 คน รวมทั้งสิ้น 1,485 คน
3. กลุ่มตัวอย่าง คือ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3-4 จังหวัดมหาสารคาม ปีการศึกษา 2547 โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางเครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) และสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 312 คน ประกอบด้วย หัวหน้าสาระวิชา

และหัวหน้าฝ่าย จำนวน 156 คน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 156 คน

4. ตัวแปรที่ศึกษา ประกอบด้วย

4.1 ตัวแปรต้น ได้แก่ สาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษาของผู้บริหาร คือ

4.1.1 การบริหารการศึกษา

4.1.2 วิชาอื่นๆ

4.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ การปฏิบัติงานตามกระบวนการบริหารของผู้บริหาร
สถานศึกษาใน 4 ด้าน คือ

4.2.1 การศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการ

4.2.2 การวางแผน

4.2.3 การดำเนินการตามแผนงาน

4.2.4 การประเมินผล

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การปฏิบัติงาน หมายถึง การทำหน้าที่ตามภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3-4 จังหวัดมหาสารคาม

2. กระบวนการบริหาร หมายถึง วิธีการบริหารงานโดยการกำหนดขั้นตอนอย่างมีระบบและสอดคล้องสัมพันธ์กัน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ประกอบด้วยกระบวนการบริหารใน 4 ด้าน คือ

2.1 การศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการ หมายถึง การศึกษาสภาพปัจจุบัน ผลที่ปรากฏซึ่งไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง และระดับความคาดหวังตามเป้าหมายต่อการดำเนินงานของสถานศึกษา

2.2 การวางแผน หมายถึง การวางแผนในการตัดสินใจกำหนดแนวทางหรือวางโครงการและแผนปฏิบัติประจำปี การจัดองค์การในการกำหนดโครงสร้างสายงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ และการจัดบุคลากร ทั้งการจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนาบุคลากร และการเสริมสร้างบรรยากาศของการทำงานที่ดี

2.3 การดำเนินการตามแผนงาน หมายถึง การอำนวยการด้วยการวินิจฉัยสั่งการ ควบคุมบังคับบัญชา และการควบคุมดูแลการปฏิบัติงานในฐานะผู้บังคับบัญชาของหน่วยงาน การประสานงานในกิจการด้านต่างๆ ของหน่วยงานเพื่อให้เกิดความร่วมมือประสานที่ดีและ

ดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมาย และการงบประมาณ ด้วยการจัดทำงบประมาณ การจัดทำบัญชี การใช้จ่ายเงินและการควบคุมตรวจสอบด้านการเงิน และทรัพย์สินให้เป็นไปโดยถูกต้อง

2.4 การประเมินผล หมายถึง การกำกับ ติดตาม และรายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงาน เพื่อให้ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหว และความคืบหน้าของกิจการอย่างสม่ำเสมอ

3. ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง ข้าราชการครูซึ่งดำรงตำแหน่งหัวหน้าสถานศึกษา ในที่นี้หมายถึง ผู้อำนวยการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3-4 จังหวัดมหาสารคาม

4. สาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษา หมายถึง วิชาเอกที่สำเร็จการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาตรีหรือระดับปริญญาโทของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3-4 จังหวัดมหาสารคาม จำแนกเป็น

4.1 สาขาการบริหารการศึกษา หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาที่สำเร็จการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาตรีหรือระดับปริญญาโท ที่เป็นวิชาเอกด้านการบริหารการศึกษาหรือสาขาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษา

4.2 สาขาอื่น ๆ หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาที่สำเร็จการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาตรีหรือระดับปริญญาโท ในสาขาวิชาเอกที่ไม่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษา

5. บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษา หมายถึง ครูที่ทำหน้าที่หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ หัวหน้าฝ่าย และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (ยกเว้นตัวแทนที่เป็นครู) ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3-4 จังหวัดมหาสารคาม

6. สถานศึกษา หมายถึง หน่วยงานของรัฐที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3-4 จังหวัดมหาสารคาม ปีการศึกษา 2547 รวม 55 โรงเรียน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยครั้งนี้ สามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศในการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน